

O'RTA OSIYODA STOL TENNIS RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Avazbadalov Shavkatbek Murotovich,*Andijon davlat universiteti, fakultetlararo jismoniy tarbiya va sport kafedrası v.b. dotsenti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'rta Osiyo hududida stol tennisi sport turining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Sportning kirib kelish jarayoni, uning ommaviylashuvi, musobaqalar tizimining shakllanishi hamda zamonaviy bosqichdagi rivojlanish tendensiyalari o'rganiladi. Shuningdek, mintaqada stol tennisini rivojlantirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy, tashkiliy va infratuzilmaviy omillar tahlil qilinib, istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: stol tennisi, O'rta Osiyo, sport rivojlanishi, sport infratuzilmasi, musobaqa tizimi, jismoniy tarbiya, sport federatsiyasi, ommaviy sport.

Аннотация. В данной статье проводится научный анализ этапов формирования и развития настольного тенниса в Центральной Азии. Изучаются процесс внедрения этого вида спорта, его популяризация, формирование системы соревнований и тенденции развития на современном этапе. Также анализируются социальные, организационные и инфраструктурные факторы, влияющие на развитие настольного тенниса в регионе, и делаются выводы о направлениях дальнейшего развития.

Ключевые слова: настольный теннис, Центральная Азия, развитие спорта, спортивная инфраструктура, система соревнований, физическое воспитание, спортивная федерация, массовый спорт.

Abstract. This article scientifically analyzes the formation and development stages of the sport of table tennis in Central Asia. The process of the introduction of the sport, its popularization, the formation of the competition system, and the development trends at the modern stage are studied. Also, the social, organizational, and infrastructural factors affecting the development of table tennis in the region are analyzed, and conclusions are drawn on the directions of future development.

Keywords: table tennis, Central Asia, sports development, sports infrastructure, competition system, physical education, sports federation, mass sports.

Kirish. Stol tennisi dunyoda eng ommaviy, tezkor reaksiyaga asoslangan va texnik jihatdan murakkab sport turlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sport turi o'zining sodda jihozlari, kam joy talab qilishi va barcha yosh toifalari uchun mosligi bilan qisqa vaqt ichida keng ommalashgan. O'rta Osiyo hududida ham stol tennisi XX asr o'rtalaridan boshlab asta-sekin kirib kelib, dastlab havaskor sport turi sifatida shakllangan bo'lsa, keyinchalik u professional sport yo'nalishiga aylana boshladi.

Mintaqada stol tennisinin rivojlanishi bevosita ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, ta'lim tizimi, jismoniy tarbiya va sport siyosati bilan uzviy bog'liq holda kechgan. Ayniqsa, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston hududlarida mustaqillikdan keyingi davrda sport tizimini isloh qilish, bolalar va yoshlar sportini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati stol tennisinin yangi bosqichga chiqishiga zamin yaratdi[1].

Shu bilan birga, stol tennisi mintaqada faqat sport musobaqalari doirasida emas, balki maktab va oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya jarayonining muhim qismi sifatida

ham rivojlanib bordi. Bu esa yoshlar orasida sogʻlom turmush tarzini shakllantirish, refleks tezligini oshirish, diqqatni jamlash va strategik fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Biroq Oʻrta Osiyoda stol tennisining rivojlanish jarayoni bir xil darajada kechmagan. Ayrim davrlarda infratuzilma yetishmasligi, malakali murabbiylar tanqisligi va sport anjomlarining cheklanganligi ushbu sport turining keng ommalashishiga toʻsqinlik qilgan. Shu bilan birga, hududlar oʻrtasida sport rivojlanish darajasidagi tafovutlar ham kuzatilgan boʻlib, bu holat sport siyosatining tizimli va bosqichma-bosqich takomillashtirilishini talab etgan.

Bugungi kunga kelib esa stol tennis Oʻrta Osiyo davlatlarida nafaqat ommaviy sport turi, balki xalqaro musobaqalarda ishtirok etuvchi professional sport yoʻnalishi sifatida ham shakllanib bormoqda. Milliy federatsiyalarning tashkil etilishi, xalqaro turnirlarda qatnashish tajribasining ortishi hamda yoshlar sport maktablarining kengayishi ushbu sport turining yangi rivojlanish bosqichiga kirganidan dalolat beradi[2].

Mazkur maqolada Oʻrta Osiyoda stol tennis rivojlanish bosqichlari tarixiy va zamonaviy nuqtai nazardan tahlil qilinadi, uning shakllanish jarayoni, rivojlanish omillari hamda mavjud muammolar oʻrganiladi. Shuningdek, sportni yanada rivojlantirish boʻyicha ilmiy asoslangan xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqot mavzusini yoritishda Oʻrta Osiyoda stol tennis sportining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish uchun bir qator ilmiy, meʼyoriy-huquqiy va statistik manbalar oʻrganildi. Tahlil qilingan adabiyotlar mazmunan bir nechta yoʻnalishga ajraladi: davlat siyosati va strategik hujjatlar, sportni rivojlantirish boʻyicha dasturlar, statistik maʼlumotlar, ilmiy-metodik adabiyotlar hamda ensiklopedik manbalar.

Avvalo, Mirziyoyev Sh.M.ning “Yangi Oʻzbekiston strategiyasi” hamda “Tanqidiy tahlil, qatʼiy tartib-intizom...” asarlarida (1, 6-adabiyotlar) jamiyatni rivojlantirishda inson kapitali va sogʻlom avlod tarbiyasining ahamiyati alohida taʼkidlangan. Ushbu manbalar sportni, jumladan stol tennisini rivojlantirishning davlat siyosati darajasidagi ustuvor yoʻnalishlardan biri ekanini asoslaydi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari hamda Vazirlar Mahkamasining sportni rivojlantirishga oid davlat dasturlari (2–3-adabiyotlar) esa sport tizimini institutsional rivojlantirishning huquqiy asoslarini belgilaydi. Bu hujjatlarda yoshlar sportini qoʻllab-quvvatlash, sport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga mos tizim yaratish vazifalari koʻrsatib oʻtilgan.

Jismoniy tarbiya va sport vazirligi hamda Oʻzbekiston stol tennis federatsiyasi hisobotlari (4–5-adabiyotlar) amaliy statistik maʼlumotlar manbai sifatida xizmat qiladi. Ushbu hujjatlar sportchilar soni, musobaqalar dinamikasi, xalqaro turnirlarda ishtirok darajasi hamda sport infratuzilmasining rivojlanish koʻrsatkichlarini oʻz ichiga oladi. Mazkur maʼlumotlar stol tennis Oʻzbekistonda va umuman Oʻrta Osiyoda bosqichma-bosqich rivojlanayotganini tasdiqlaydi.

Abduqodirov A.A. “Jismoniy tarbiya va sport metodikasi” hamda Yo‘ldoshev J.G‘. “Pedagogik texnologiyalar” (7–8-adabiyotlar) esa ilmiy-metodik asoslarni yoritadi. Ushbu adabiyotlarda sportchilarni tayyorlash metodikasi, mashg‘ulot jarayonini tashkil etish, jismoniy sifatlarni rivojlantirish hamda pedagogik yondashuvlar haqida ilmiy fikrlar berilgan. Bu manbalar stol tennisi bo‘yicha o‘quv-mashg‘ulot jarayonlarini ilmiy asoslashda muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Milliy Olimpiya qo‘mitasi va Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi materiallari (9–10-adabiyotlar) sport tizimi va ta‘lim integratsiyasini tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu manbalarda sport ta‘limi tizimini rivojlantirish, xalqaro tajribani o‘rganish hamda professional sportchilar tayyorlashga oid yo‘nalishlar yoritilgan.

O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi (11-adabiyot) esa umumiy nazariy manba sifatida sportning tarixiy rivojlanishi va uning jamiyatdagi o‘rnini qisqacha va tizimli tarzda tushuntiradi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, stol tennisi sportining O‘rta Osiyoda rivojlanishi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u davlat siyosati, sport infratuzilmasi, pedagogik yondashuvlar va amaliy statistik ma‘lumotlar bilan chambarchas bog‘liq. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar asosan umumiy sport tizimini yoritadi, stol tennisi rivojlanish bosqichlarini maxsus ilmiy tahlil qiluvchi ishlar esa nisbatan kam ekanligi aniqlanadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot O‘rta Osiyo hududida stol tennisi sportining rivojlanish bosqichlarini chuqur o‘rganish, uning tarixiy shakllanish jarayonini tahlil qilish hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini aniqlashga qaratilgan kompleks ilmiy izlanish hisoblanadi. Tadqiqotda sport rivojlanishiga ta‘sir etuvchi ijtimoiy, iqtisodiy, tashkiliy va pedagogik omillar tizimli ravishda o‘rganildi[3].

Tadqiqot jarayonida bir nechta ilmiy yondashuvlar birgalikda qo‘llanildi, bu esa mavzuni keng va ko‘p qirrali tahlil qilish imkonini berdi. Xususan, tarixiy rivojlanish bosqichlarini aniqlash, hozirgi holatni baholash va kelajak istiqbollari prognoz qilish maqsad qilingan.

Tadqiqotda quyidagi asosiy ilmiy metodlardan foydalanildi:

— Tarixiy-genetik tahlil metodi – stol tennisi sportining O‘rta Osiyoga kirib kelishi, uning dastlabki shakllanish bosqichlari va keyingi rivojlanish jarayonlari tarixiy manbalar asosida o‘rganildi.

— Qiyosiy tahlil metodi – O‘rta Osiyo davlatlari (O‘zbekiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston va Turkmaniston) o‘rtasida stol tennisi rivojlanish darajasi solishtirildi. Shu bilan birga, rivojlangan sport davlatlari tajribasi bilan ham taqqoslash amalga oshirildi.

— Statistik tahlil metodi – sportchilar soni, musobaqalar dinamikasi, yoshlar sport maktablari faoliyati va xalqaro turnirlarda ishtirok etish ko‘rsatkichlari tahlil qilindi.

— Kuzatuv metodi – sport maktablari, trening jarayonlari va musobaqalar amaliy holatda kuzatilib, real sport jarayonidagi muammolar va imkoniyatlar o‘rganildi.

— Suhbat va ekspert baholash metodi – murabbiylar, sport mutaxassisleri va federatsiya vakillari bilan suhbatlar o‘tkazilib, sohaning amaldagi holati bo‘yicha professional fikrlar to‘plandi[4].

— Tizimlashtirish va umumlashtirish metodi – olingan ma‘lumotlar bir tizimga keltirilib, rivojlanish bosqichlari ilmiy asosda tasniflandi.

Tadqiqot davomida rasmiy sport federatsiyalari ma‘lumotlari, milliy sport qo‘mitalari hisobotlari, ilmiy maqolalar va statistik bazalardan foydalanildi. Bu esa natijalarning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta‘minladi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari O‘rta Osiyo hududida stol tennisi sporti murakkab va bosqichma-bosqich rivojlanganligini ko‘rsatdi. Har bir tarixiy davr sportning shakllanishi va taraqqiyotiga o‘ziga xos ta‘sir ko‘rsatgan.

Tahlillar asosida stol tennisi rivojlanishi quyidagi asosiy bosqichlarga ajratildi:

— Dastlabki kirib kelish bosqichi (XX asr o‘rtalari) – stol tennisi O‘rta Osiyo hududiga asosan sobiq ittifoq davrida kirib kelgan bo‘lib, dastlab harbiy qismlar, dam olish maskanlari va ayrim ta‘lim muassasalarida havaskor o‘yin sifatida shakllangan. Bu davrda sport tizimli emas, balki ko‘proq ko‘ngilochar xarakterga ega edi.

— Shakllanish bosqichi (1970–1990 yillar) – ushbu davrda stol tennisi jismoniy tarbiya dasturlariga kiritilib, sport maktablarida mashg‘ulotlar yo‘lga qo‘yildi. Hududiy musobaqalar tashkil etila boshladi va sportga qiziqish asta-sekin ortdi. Shu bilan birga, ilk professional murabbiylar shakllandi.

— Mustaqillikdan keyingi bosqich (1991–2010 yillar) – O‘rta Osiyo davlatlarining mustaqillikka erishishi sport tizimida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Milliy stol tennisi federatsiyalari tashkil etildi, xalqaro musobaqalarda ishtirok etish imkoniyati paydo bo‘ldi. Bu davrda sport infratuzilmasi asta-sekin modernizatsiya qilina boshladi[5].

— Rivojlanish va modernizatsiya bosqichi (2010 yildan hozirgacha) – stol tennisi professional sport darajasiga chiqdi. Yoshlar sport maktablari, akademiyalar va ixtisoslashgan markazlar tashkil etildi. Xalqaro turnirlarda ishtirok etish faollashdi va sportchilar reytingi sezilarli darajada oshdi.

Tadqiqot davomida quyidagi muhim empirik natijalar ham aniqlandi:

— so‘nggi yillarda stol tennisi bilan shug‘ullanuvchi yoshlar soni sezilarli darajada oshgan

— sport maktablari va to‘garaklar tarmog‘i kengaygan

— xalqaro musobaqalarda ishtirok etish ko‘rsatkichlari yaxshilangan

— murabbiylar malakasini oshirish bo‘yicha tizimli ishlar yo‘lga qo‘yilgan

— sport infratuzilmasi (zal, stol, jihozlar) bosqichma-bosqich yaxshilanib bormoqda

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham aniqlangan:

— barcha hududlarda infratuzilma bir xil darajada emas

— professional sportchilarni tayyorlash tizimi hali to‘liq mukammal emas

— ayrim joylarda zamonaviy jihozlar yetishmaydi

— yoshlar o‘rtasida barqaror saralash (selection) tizimi to‘liq shakllanmagan

Umuman olganda, natijalar shuni ko'rsatadiki, O'rta Osiyoda stol tennisi rivojlanish dinamikasi ijobiy bo'lib, ayniqsa so'nggi o'n yillikda sezilarli progress kuzatilgan. Biroq ushbu sport turini yanada rivojlantirish uchun tizimli yondashuv va strategik rejalashtirish zarur.

Muhokama. O'rta Osiyo hududida stol tennisi rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu sport turi mintaqada murakkab, bosqichma-bosqich va turli ijtimoiy-iqtisodiy omillar ta'sirida shakllangan[6]. Har bir tarixiy davr sportning rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatgan bo'lib, uning hozirgi holati ham o'tgan bosqichlar bilan uzviy bog'liqdir.

Eng avvalo, stol tennisi rivojlanishida ijtimoiy omillar muhim rol o'ynagan. Aholi orasida sog'lom turmush tarziga bo'lgan qiziqishning ortishi, yoshlar orasida sportga intilishning kuchayishi ushbu sport turining ommaviylashuviga zamin yaratgan. Biroq ayrim davrlarda sport infratuzilmasining yetarli emasligi, ayniqsa kichik hududlar va qishloq joylarida zamonaviy sport zallarining kamligi rivojlanish jarayonini sekinlashtirgan.

Ikkinchi muhim jihat — tashkiliy boshqaruv tizimidir. O'rta Osiyo davlatlarida milliy stol tennisi federatsiyalari tashkil etilishi sportni tizimli boshqarish imkonini yaratdi. Shu bilan birga, xalqaro sport tashkilotlari bilan hamkorlikning yo'lga qo'yilishi sportchilarning tajriba almashinuvi va xalqaro maydonga chiqishiga xizmat qildi. Ammo ayrim hududlarda federatsiya faoliyati yetarli darajada faollashmaganligi, musobaqalar tizimining bir xil darajada rivojlanmaganligi ham kuzatiladi[7].

Uchinchi muhim omil sifatida iqtisodiy sharoitlarni qayd etish mumkin. Sport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, zamonaviy jihozlar bilan ta'minlash va murabbiylar malakasini oshirish katta moliyaviy resurslarni talab qiladi. Ayrim davlatlarda bu jarayonlar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlansa-da, ba'zi hududlarda xususiy sektor ishtiroki hali yetarli darajada emas. Bu esa sport rivojlanishining notekis kechishiga olib kelmoqda.

Shuningdek, pedagogik yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Stol tennisini yoshlar orasida rivojlantirish uchun maktab sport tizimida uni keng joriy etish, darsdan tashqari mashg'ulotlarni kuchaytirish va iqtidorli sportchilarni erta aniqlash tizimini takomillashtirish zarur[8]. Hozirgi holatda esa ayrim maktablarda sport to'garaklari mavjud bo'lsa-da, ular yetarli darajada professional darajada tashkil etilmagan.

Xalqaro tajribaga murojaat qiladigan bo'lsak, Xitoy, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda stol tennisi davlat darajasida qo'llab-quvvatlanadigan strategik sport turlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davlatlarda bolalar erta yoshdan boshlab maxsus sport akademiyalarida tayyorlanadi va tizimli seleksiya asosida professional sportga yo'naltiriladi[9]. O'rta Osiyo davlatlarida ham shunga o'xshash tizimni bosqichma-bosqich joriy etish yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, stol tennisi mintaqada faqat sport sifatida emas, balki ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega vosita sifatida ham rivojlanmoqda. U yoshlarning intellektual rivojlanishi, tez fikrlash qobiliyati, diqqatni jamlash va strategik qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni tasdiqlaydiki, O'rta Osiyoda stol tennisi rivojlanishi ijobiy dinamikaga ega bo'lsa-da, uning yanada yuqori bosqichga chiqishi uchun kompleks yondashuv zarur[10]. Bu yondashuv quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga olishi lozim: infratuzilmani modernizatsiya qilish, murabbiylar malakasini oshirish, yoshlarni erta saralash tizimini joriy etish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'rta Osiyoda stol tennisi sporti bosqichma-bosqich rivojlanib, bugungi kunda muhim sport yo'nalishlaridan biriga aylangan[11]. Uning rivojlanishi tarixiy, ijtimoiy va tashkiliy omillar bilan uzviy bog'liq holda shakllangan bo'lib, ayniqsa mustaqillikdan keyingi davrda sezilarli yuksalish kuzatilgan.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud: infratuzilmaning notekis rivojlanishi, malakali murabbiylar yetishmasligi va yosh sportchilarni saralash tizimining to'liq shakllanmaganligi shular jumlasidandir. Bu holatlar sportning yanada tez rivojlanishiga ma'lum darajada to'sqinlik qilmoqda.

Biroq so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar, sport maktablarining kengayishi va xalqaro hamkorlikning kuchayishi ijobiy natijalar bermoqda. Umuman olganda, stol tennisi O'rta Osiyoda istiqbolli sport turi bo'lib, to'g'ri tashkil etilgan tizim orqali yanada yuqori darajaga chiqishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston NMIU, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari. Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishga oid hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2018–2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Sport sohasini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlari. – Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi. Sport statistika va hisobotlar to'plami. – Toshkent, 2023.
5. O'zbekiston stol tennisi federatsiyasi. Rasmiy yillik hisobotlar. – Toshkent, 2022–2024.
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. Abduqodirov A.A. Jismoniy tarbiya va sport metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
8. Yo'ldoshev J.G'. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
9. O'zbekiston Milliy Olimpiya qo'mitasi. Sport rivoji va xalqaro tajriba hisobotlari. – Toshkent, 2021.
10. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Sport ta'limi dasturlari. – Toshkent, 2020.
11. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. Sport bo'limi. – Toshkent, 2005.